

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2024.40>

Т. Бадалова,

майор поліції,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

В. Федченко,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри та стратегічних розслідувань

Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ЕКСТРАДИЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРАВО НА «IN ABSENTIA»

Постановка проблеми. Події воєнного стану в Україні та міжнародні тенденції розвитку законодавства України диктують нові стратегії вирішення завдань, які стоять перед органами досудового розслідування, суду під час здійснення процедури екстрадиції. Сучасне бачення міжнародних норм права активно впроваджує практику застосування процедури спеціального досудового розслідування «in absentia», як альтернативу процедури екстрадиції. Розглянуте кримінальне процесуальне законодавство України та практику застосування «in absentia» ЄСПЛ. Вивчено проблемні питання застосування «in absentia» в Україні, наукові дослідження вітчизняних науковців та запропоновано шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що до проблематики міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та спеціального кримінального провадження у своїх працях зверталися В.В. Зуєв [1], І.І. Сливич [2], А.В. Шевчишин [3], Ю.П. Аленін, О.Г. Виноградова, Т.С. Гавриш,

М.І. Пашковський, В.В. Сердюк, Ю.Б. Стринатко, О.М. Толочка.

Мета статті полягає в дослідженні правового регулювання діяльності органів досудового розслідування, суду процесуального порядку екстрадиції та спеціального досудового розслідування «in absentia». Опрацювання наукових джерел, окремих нормативно-правових актів, наукових праць з питань застосування «in absentia». Опрацювання проблемних питань з впровадження та застосування законодавства України з питань застосування «in absentia», внесення законодавчих пропозицій з питань процесу екстрадиції та застосування «in absentia».

Виклад основного матеріалу. Вже третій рік наша країна продовжує зазнавати порушення своїх кордонів, окупацію, вбивств безвинних громадян та інші військові злочини з боку країни агресора – рф. В умовах воєнного стану наша країна продовжує існувати як правова держава, яка прагне європейського розвитку, поважає вимоги міжнародних договорів та практику ЄСПЛ.

12.01.2024 електронним аналітичним порталом «Слово і Діло» про-

злочинів, зумовили необхідність внесення змін до законодавства, зокрема й до кримінального процесуального, а саме, в частині законодавчого регулювання особливостей спеціального розслідування кримінальних правопорушень [8]. Розглядаючи питання застосування процедури «in absentia» О. Саленко наголошує, що вказану процедуру можливо розглядати як альтернативу процедури екстрадиції саме у військових злочинах, скоєних громадянами країни агресора – рф. Таке бачення авторки ґрунтується на вивченні рішень Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) та відповідному аналізі міжнародних стандартів щодо розгляду справ «in absentia» за результатами якого вказано, як на переваги так і на недосконалість законодавства України з питань процедури «in absentia» [8].

З останнім слід погодитися, оскільки на сьогодні законодавство України не передбачає ефективного правового механізму щодо вирішення проблемних питань з розгляду справ «in absentia» саме відносно військових злочинців рф.

Так, Підпунктом «а» пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція), яка набрала чинність в Україні 11.09.1997 передбачено, що «кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього» [10].

Законодавче регулювання процедури «in absentia» в Україні дійсно не є досконалим. По-перше, чинним КПК України передбачено, що обізнаність особи, відносно якої здійснюється провадження in absentia, визначається фактом публікації відповідного оголошення в «Урядовому кур'єрі» та на сайті Офісу Генерального прокурора чи суду. Щодо саме

такого порядку повідомлення особи при розгляді справ проти російських військових злочинців вказаний порядок не є ефективним тому, що вказана категорія злочинців не мають доступу до українських офіційних інтернет порталів. Це може мати вплив на вирішення питання про необхідність здійснення нового розгляду чи перегляду в майбутньому. А саме, якщо повідомлення відсутнього підозрюваного (обвинуваченого) ефективне, то заочний вирок суду не матиме підстав для перегляду. І навпаки — якщо сторона обвинувачення обмежилася виконанням мінімальних формальних вимог, то є сумнівним ефективність такого повідомлення і вірогідно, що такі справи необхідно буде переглядати за клопотанням заочно засудженої особи.

По-друге, механізм поновлення строку на апеляційне оскарження за скаргю обвинуваченого відносно якого суд ухвалив вирок in absentia передбачений частиною третьою статті 400 КПК України [11] потребує законодавчої деталізації, зокрема в частині визначення окремої процедури нового розгляду цієї категорії справ тощо.

Крім того, рішення Верховної Ради України щодо розірвання будь-яких міжнародно – правових відносин з країною агресором (Закон України № 2783-IX від 01.12.2022 «Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року») [6] взагалі унеможливає проведення процедури екстрадиції, хіба що на засадах взаємності, але на таке рішення з боку держави-агресора не слід і сподіватися.

Згідно огляду судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо здійснення спеціальної процедури кримі-

нального провадження (досудового розслідування та судового розгляду) за відсутності обвинуваченого (*in absentia*) в Україні існує проблематика щодо дотримання гарантій, передбачених ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо справедливого суду під час судового розгляду «*in absentia*» [10]. Існують випадки неналежного повідомлення захисника засудженого за процедурою «*in absentia*» а саме головне те, що діючим КПК України [11] стороні захисту зовсім не надано право на можливість апеляційного оскарження самого рішення про проведення спеціального досудового розслідування. Серед вимог ст. 393 КПК України [11] законодавцем зовсім не передбачено право сторони захисту на апеляційне оскарження вироку суду (*in absentia*), оскарження постанови про здійснення міжнародного розшуку особи щодо якої розпочато спеціальне досудове розслідування та оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на спеціальне досудове розслідування.

В електронному виданні № 9 «Закон і Бізнес» від 05.03.2021 старшим партнером АО «Могильницький та партнери» Олексієм Каллініковим проаналізовано законодавство України та практику ЄСПЛ щодо дотримання гарантій підозрюваного (обвинуваченого) на здійснення справедливого судового розгляду «*in absentia*», автором наголошено на відсутність права сторони захисту на апеляційне оскарження самого рішення про проведення спеціального досудового розслідування, на не обґрунтованість постанови про здійснення міжнародного розшуку особи щодо якої розпочато спеціального досудового розслідування, а також щодо вироку судового розгляду «*in absentia*». Згідно розглянутої О. Каллініковим прецедентної практики Європейського суду з прав людини визначено головне - додаткові гарантії для підозрюваного (обвинуваченого) на

здійснення справедливого судового розгляду без участі таких осіб [12].

Зокрема, у рішенні у справі «Sejdovic v. Italy» ЄСПЛ сформулював загальні принципи кримінального провадження *in absentia*. Так, підозрюваний (обвинувачений) повинні мати такі ефективні права [12]:

- бути поінформованим про пред'явлене йому обвинувачення;
- на представництво захисниками;
- брати участь у розгляді справи;
- на новий судовий розгляд;
- відмовитися від свого права бути присутнім при розгляді справи судом.

Згідно з позицією ЄСПЛ порушення хоча б одного з наведених принципів призводить до недодержання гарантій справедливого кримінального судочинства *in absentia*.

Також наголошено, що управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини у своїх доповідях неодноразово звертало увагу на ситуацію з правами людини в Україні, зокрема на те, що спеціальне досудове розслідування (*in absentia*), спеціальне судове провадження в повній мірі не забезпечують достатніх гарантій для захисту права на справедливий судовий розгляд та належну правову процедуру. Особливо — щодо перегляду вироку, ухваленого за відсутності обвинуваченого, оскільки наявний порядок апеляційного оскарження не забезпечує реалізацію такого права [12].

Такої ж думки притримується і адвокат Олександр Микитенко (партнер «Benchers Law Firm») в електронному виданні «PRAVO UA» видавництва «ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА» від 30.01.2023 [13].

Висновки. Підсумовуючи все вище сказане слід зазначити, що існує необхідність розробити правовий механізм, за яким передбачити: 1) обов'язок держави (сторони обвинувачення, суду) виконати не лише формальні вимоги закону про публікацію повісток про виклик підозрюваного, обвинуваченого у ЗМІ та

в інтернеті, а й вжити всіх можливих і розумних заходів, спрямованих на ефективне повідомлення підозрюваного (обвинуваченого), наприклад через електронну пошту, соціальні мережі, месенджери, по телефону тощо. Вказане усуне зайве підґрунття щодо можливості оскарження стороною захисту заочного вироку суду з підстав відсутності детального поінформування зрозумілою мовою про характер і причини висунутого обвинувачення; 2) слід врахувати практику ЄСПЛ, вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та внести зміни до ст. 393 КПК України, якими передбачити право на апеляційне оскарження вироку суду (*in absentia*), оскарження постанови про здійснення міжнародного розшуку особи щодо якої розпочато спеціальне досудове розслідування та оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на спеціальне досудове розслідування. Крім цього, додатково прописати й окремий порядок щодо нового розгляду цієї категорії справ.

У статті авторами здійснено аналіз останніх досліджень і публікацій щодо міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та спеціального кримінального провадження «*in absentia*», продовжено дослідження окремих аспектів застосування процедури спеціального досудового розслідування "*in absentia*", як альтернативи застосування процедури екстрадиції в умовах воєнного стану. Висвітлено проблематику застосування законодавства України щодо застосування процедури спеціального досудового розслідування "*in absentia*", але погоджено з думками науковців та практичних працівників про альтернативу "*in absentia*" процедурі екстрадиції. У першій частині статті авторами проаналізовано вимоги чинного законодавства України щодо застосування процедури спеціального досудового розслідування "*in*

absentia", переваги та недоліки процедури "*in absentia*" процедурі екстрадиції. У другій частині статті розглянуто вимоги міжнародного права, практики застосування "*in absentia*", рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), які також свідчать про можливу перевагу процедурі екстрадиції. Наголошено, щодо теперішнього часу не вирішено проблемні питання пов'язані з обов'язком держави (стороною обвинувачення, суду) виконувати вимоги закону про публікацію повісток про виклик підозрюваного, обвинуваченого у ЗМІ та в інтернеті. Внесено пропозиції, щодо вдосконалення положень кримінального процесуального законодавства в умовах воєнного стану з питань застосування процедури спеціального досудового розслідування "*in absentia*", як альтернативу окремому виду надання міжнародної допомоги – екстрадиції у кримінальних провадженнях.

Ключові слова: Органи досудового розслідування, прокурор, адвокат, захисник, підозрюваний, обвинувачений, розшук, міжнародне співробітництво, спеціальне досудове та судове провадження, Європейський Суд з прав людини, екстрадиція, «*in absentia*».

Badalova T., Fedchenko V. Extradition under martial law and the right to "in absentia"

In the article, the authors analyzed the latest research and publications on international cooperation in criminal proceedings and special criminal proceedings "in absentia", continued the study of certain aspects of the application of the procedure of special pre-trial investigation "in absentia", as an alternative to the application of the extradition procedure under martial law. The problem of the application of Ukrainian legislation regarding the application of the "in absentia" special pre-trial investigation procedure was highlighted, but it was agreed with the opinions of scientists and practitioners about the "in absentia" alternative to the extradition procedure. In the first part of

the article, the authors analyzed the requirements of the current legislation of Ukraine regarding the application of the "in absentia" special pre-trial investigation procedure, the advantages and disadvantages of the "in absentia" procedure to the extradition procedure. The second part of the article examines the requirements of international law, the practice of applying "in absentia", decisions of the European Court of Human Rights (ECtHR), which also indicate a possible advantage of the extradition procedure. It is emphasized that problematic issues related to the obligation of the state (prosecuting party, court) to comply with the requirements of the law on publication of summons to summon the suspect, the accused in the mass media and on the Internet have not been resolved at the present time. Proposals have been made to improve the provisions of criminal procedural legislation under martial law on the application of the special pre-trial investigation procedure "in absentia" as an alternative to a separate type of international assistance - extradition in criminal proceedings.

Key words: Pre-trial investigation bodies, prosecutor, lawyer, defender, suspect, accused, search, international cooperation, special pre-trial and judicial proceedings, European Court of Human Rights, extradition, "in absentia".

Література

1. Зуєв В.В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження : монографія. Харків : ТОВ «Оберіг», 2017. 204 с.142.

2. Сливич І.І. Заочне провадження як відповідь на сучасні проблеми у сфері міжнародної правової допомоги у кримінальних справах. Держава і право. Вип. 61. С. 285-289.

3. Шевчишен А. Використання міжнародної правової допомоги для збирання доказів під час спеціального досудового розслідування. Visegrad Journal on Human Rights. 2017. № 2/1. С. 203-208.

4. Кримінальний кодекс України зі змінами та доповненнями від 08.05.2024 URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 26.06.2024)

5. Електронне видання аналітичного порталу «СЛОВО І ДІЛО» URL.: <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/12/pouyna/suspilstvo/nazvana-kilkist-voennykh-zlochyniv-rosiyi-ukrayini-rochatku-utorhnennya> (дата звернення 03.06.2024).

6. Закон України № 2783-IX від 01.12.2022 «Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року» URL.: <https://ips.ligazakon.net/document/T222783> (дата звернення 04.06.2024).

7. Офіційна електронна сторінка European Business Association публікація адвоката Dynasty Law & Investment Аліни Шуліки URL.: <https://eba.com.ua/protsedura-spetsialnogo-rozsliduvannya-in-absentia/> (дата звернення 04.06.2024).

8. Офіційна електронна сторінка Асоціації правників України публікація національної експертки проекту Асоціації правників України Ольги Саленко URL.: <https://uba.ua/ukr/news/in-absentia-i-spravakh-pro-voyn-zlochini> (дата звернення 05.06.2024).

9. Закон України від 7 жовтня 2014 року № 1689-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text>

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка набрала чинність в Україні 11.09.1997 URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 05.06.2024).

11. Кримінальний процесуальний кодекс України URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=208#w1_1 (дата звернення 05.06.2024).

12. Електронне видання №9 «Закон і Бізнес» від 05.03.2021 URL.: <https://zib.com.ua/ua/print/146867.html> (дата звернення 05.06.2024).

13. Електронне видання «PRAVO UA» видавництва «ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА» від 30.01.2023 URL.: <https://pravo.ua/specialne-kryminalne-provadhennia-iak-pryskoryty-dosudove-rozsliduvannia-ta-sudovyi-rozhliad-ne-porushuiuchy-nichyikh-prav-olha-shapovalova-ta-oleksandr-tyukytenko-partnery-benchers-law-firm/> (дата звернення 05.06.2024).

